

profesorů s jejich zahraničními kolegy a jinými příslušníky evropské *res publica litteraria*.¹¹ Již výběr dosavadní literatury v poznámkovém aparátu je impozantní, přičemž zdaleka nebylo možné zachytit různorodost kontaktů a jejich literární odezvy, ať již šlo o odchovance zahraničních univerzit nebo o kontakty osob spojených pouze vzájemnou korespondencí.

Závěrečná kapitola příznačně pojednává o umírání, smrti a pohřbech univerzitních mistrů. Své síly k ní opět spojili oba hlavní autoři, při čemž důvtipně vzali v potaz různorodé prameny písemné i hmotné povahy. Většina mistrů doživotně spjatých s univerzitou v kolejích také zesnula, což rektori nebo děkani ohlašovali vyhláškami (intimacemi) na dveřích Karolina. Více dokladů o pohřbech, zádušních mších i náhrobcích je k dispozici až pro druhou polovinu 16. století. V závěrečné 15. kapitole oba hlavní autoři stručně shrnuli výsledky týmového prosopografického výzkumu, jehož rozsah přesvědčivě dokládá seznam pramenů i literatury. Ocenit je třeba i výběr 43 obrazových příloh.

Shrnuji: odborné veřejnosti i dalším zájemcům se touto publikací dostává závažné, přínosné a pozorně redigované kompendium osvětlující českou vzdělanost v období mezi husitstvím a Bílou Horou. Jde o dílo, které je vhodné mít po ruce.

František Šmahel

doi: 10.14712/23365730.2023.11

Marie Tošnerová – Miroslava Květová, Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800

Studie o rukopisech Monographia XXII, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha 2019, 430 s., ISBN 978-80-88304-21-0

Kniha historiček Marie Tošnerové a Miroslavy Květové přináší přehledné zhodnocení dochovaných převážně raně novověkých narativních pramenů městské provenience ze tří měst: Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic, přičemž hlavní pozornost je zaměřena na kronikářské či pamětní záznamy. Kniha je jedním z výsledků dlouholeté činnosti Oddělení pro soupis a studium rukopisů při Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., ale především dlouholetého výzkumu prvně jmenované autorky.

V úvodní kapitole je obecně popsána městská historiografie v českém prostředí v období pozdního středověku a raného novověku, a to nejdříve z pohledu zájmu historiků o tuto problematiku a následně z hlediska vývoje městských narativních pramenů. Kronikářská díla městské provenience jsou představena v širokém kontextu, včetně souvislostí s jiným prostředím (šlechtickým, církevním) a snahami o jejich ediční zpřístupnění nebo komplikovanými formami dochování v podobě např. různých opisů nebo jen fragmentů starších pramenů zahrnutých do mladších textů. Jsou přitom zohledněny nejen rukopisné prameny, ale i staré tisky. Vedle známých a méně známých „kronik“ je věnována pozornost i drobnějším, ale o to typičtějším a hojně dochovaným dokumentům jako jsou rukopisné

¹¹ Mohl se tu mimo jiné opřít o vlastní studii: Martin HOLÝ, *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. století*, Historie – otázky – problémy 1/1, 2008, s. 13–34.

záznamy v tištěných kalendářích nebo pamětní spisy více či méně úředního charakteru (např. v barokním období oblíbené pamětní záznamy z kostelních věží nebo záznamy z „pamětních knih“, které ale obvykle nejsou *sensu stricto* narativními prameny). Je také načrtnuta základní typologie a její vývoj, byť autorky právem konstatují, že se „v poslední době od jednoznačné klasifikace pramenů městské historiografie ustupuje“ (s. 26), protože jednotlivé texty často kombinují několik žánrů a není možné je potom do dosavadních kategorií zcela přesně zařadit. V nástinu vývoje městského dějepisectví pak uvádějí řadu konkrétních příkladů takové žánrové fúze, např. známou *Kroniku mladoboleslavskou* Jiřího Kezelia Bydžovského jako kombinaci městské kroniky a osobních pamětí (s. 66). Jistou vadou na kráse je nedotažená redakční práce na této kapitole.¹

V druhé části knihy jsou již představena konkrétní dějepisecká díla vzniklá ve sledovaných městech, a to po jednotlivých lokalitách. Pro celkový obraz měšťanského dějepisectví v Čechách ve středověku a raném novověku se jedná o skutečně reprezentativní „vzorek“, protože zahrnuje hlavní město státu, kde je kronikářská tradice počínaje Starými letopisy českými mimořádně bohatá, a dále dvě velká regionální centra, v nichž se s různou intenzitou mísí vlivy katolické i nekatolické. Ve třech podkapitolách je postupně víceméně v chronologickém sledu pojednáno o nejvýznamnějších dílech pro jednotlivé lokality, jejich dochování (nebo nedochování – uvedeny jsou i dnes již deperditní texty) a autorech. Stranou nejsou ponechány ani vzájemné vazby jednotlivých pramenů, které jsou v místním měřítku často až překvapivě úzké.

Závěrečný oddíl, který tvoří skoro polovinu monografie, je soupis narativních pramenů k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic, kde jsou jednotlivé prameny (celkem je jich 191) zevrubně popsány dle kodikologických pravidel, přičemž je k nim uvedena i dosavadní odborná literatura, pokud tedy existuje. Tento přehledný soupis verifikovaných údajů představuje do budoucna jeden ze základních odrazových můstků pro další výzkum českého městského kronikářství (nejen) v uvedených městech, ať už bude orientován kterýmkoli směrem (ediční činnost a podrobnější analýza jednotlivých textů, resp. biografii jejich autorů, kodikologický a knihovědný výzkum, souvislosti s dějinami městské vzdělanosti nebo syntetičtější pohled na prameny narativní povahy z urbánního prostředí).

Za jeden z velkých přínosů knihy pokládáme, že se autorky nezaměřily pouze na prameny městské provenience, ale upozorňují například i na některé prameny z církevního prostředí (třeba pamětní knihy farností), v nichž se též objevují zprávy líčící i dějiny města představujícího zázemí fungování církevní instituce. Všeobecně ale zařazení narativních pramenů církevní provenience do soupisu zaměřeného na měšťanské prostředí může být vnímáno jako diskutabilní, ať už se jedná o autory z řad nekatolického nebo katolického duchovenstva (s. 102). Autorky samy přiznávají,² že některé prameny k sledované problematice, i vzhledem k širokému záběru pramenné základny, mohly být nedopatřením

¹ V kapitole se nachází několik zbytečných chyb, ať už se jedná o nesprávný údaj o Mikuláši Dačickém z Heselova, který „se nedožil popravy «rebelů» na Staroměstském náměstí“ (s. 60 – jedná se asi o větu, která má být spíše vztažena k českolipskému kronikáři Hansi Krieschemu), nebo chybné datum založení Societas incognitorum (s. 75), případně nesmyslná data uvedená u arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (s. 64).

² „Nelze také zcela vyloučit, že přes nemalé úsilí vynaložené na vyhledávání kronikářských děl zmíněných měst mohl zůstat některý pramen opominut, což je riziko každého pokusu o souhrnné zpracování určité problematiky“ (...) „Je velmi pravděpodobné, že zejména ve starých tiscích, ale i v rukopisech odlišného zaměření se nacházejí různé, doposud ukryté kronikářské záznamy.“ Marie TOŠNEROVÁ – Miroslava KVĚTOVÁ, *Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*, Praha 2019, s. 8.

opominuty. To se stalo například u narativních pramenů klášterní provenience. Tyto jsou pouze částečně zohledněny v případě Českých Budějovic³ a Prahy, v kapitole o litoměřickém dějepisectví pak nejsou zmiňovány vůbec. Z výsledků grantového projektu *Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích* (GA ČR, 14-05167S) vyplývá, že řeholníci v rámci historiografických děl⁴ věnovali velkou pozornost i dějinám měst, v rámci nichž působil jejich klášter.⁵ Stojíme ovšem před otázkou, nakolik se oblasti měšťanského a církevního dějepisectví vzájemně prostupují a jak si s touto otázkou poradí odborníci, věnující se primárně jedné nebo druhé z nich. Otázka je to poměrně důležitá, a ačkoli na ni neexistuje jednoduchá odpověď, bude určitě nutné se jí dále zabývat.

Z hlediska oblasti zájmu časopisu, v němž je tato recenze publikována, je důležitá teze obsažená v knize, že pisatelé narativních pramenů dosáhli často vyššího stupně vzdělání, což platí zejména pro dobu předbělohorskou,⁶ ale ve velké míře i pobělohorskou (v menší míře pro 18. století). Přímou s pražskou univerzitou byl spjat českobudějovický radní písař Jan Strial z Pomnouce (1535–1582) a tamní měšťan Daniel Matyáš ze Sudetu či litoměřičtí měšťané Jan Adam Nožír (1558–1601), Václav Arkadius Brodský (†1632), Jiří Kolsinius/Colsinus a Jan Sictor (1593–1652). Pochopitelně nejvíce autorů spojených s pražskou akademií se vyskytuje v případě české metropole, přičemž se jedná o velmi známé autory: Bartoš Písař (asi 1470–1535), Jiří Písecký (†1545), Sixt z Ottersdorfu (asi 1500–1583), Marek Bydžovský z Florentina (1540–1612), Jakub Včelín Lstibořský z Lumenštejnu či Mikuláš Troilus (1571–1631). V neposlední řadě je to pak samozřejmě Daniel Adam z Veleslavína (1546–1599) jako autor dvou vydání *Kalendáře historického*, jenž jako jeden z nejoblíbenějších českých raně novověkých tisků posloužil řadě měšťanských kronikářů pro zaznamenání jejich vlastních zápisků. Mezi autory zahrnutými do monografie jsou ale

³ Zde lze uvést na pravou míru jednu nepřesnost (s. 317): autorem pasáží popisujících dějiny českobudějovického kapucinského konventu (Pars I, fol. 2r–111r) v rámci jeho pamětní knihy: NK Praha, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 31, *Protocollum Conventus FF. Minorum Seraphici Patriarchae S. Francisci Capucinatorum loci hujus Bōemo-Budvicensis ad S. Annam ab initio fundationis, erectionis, consecrationis, clausurae etc. etc. instructum et inchoatum sub Superioratu A.V.P. Polycarpi Neo-Coliniensis eiusdem loci p. t. Guardiani et Novitiurum Magistri anno reperate Salutis M.D.CC.XXXVIII*, není Jan Florián Hammerschmidt (1652–1735). Kapucínští kvardiáni, kteří knihu založili (roku 1738) a vedli (do roku 1785) na základě nařízení tehdejšího provinčního historika a definitora Serafina Melchra z Gluchołaz (1693–1763) ze dne 24. 11. 1737, neopsali již starší text, který by mohl napsat J. F. Hammerschmidt, jelikož struktura a obsah první části pamětní knihy vychází evidentně z uvedeného nařízení, které vzniklo až po smrti J. F. Hammerschmidta. K této normě a pamětním knihám v kapucinském řádu blíže Marek BRČÁK, *Působení kapucinského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, Praha 2022, s. 29–32, 51–63.

⁴ Kateřina VALENTOVÁ – Jarmila KAŠPÁRKOVÁ (edd.), *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku*, II, *Biografický slovník*, Praha 2018.

⁵ Například z prostředí kapucinského řádu, jehož kláštery se nacházely ve všech třech sledovaných lokalitách, lze uvést několik narativních pramenů relevantních pro tuto problematiku. Pro Prahu se jedná o kroniky konventu hradečanského (Kapucinská provinční knihovna Praha, Rkp., inv. č. 543–545, *Protocollum seu Historia domestica Conventus Hradschinensis*, tom. I–III) a novoměstského (NA Praha, Kapucín – provincialát a konventy, Praha, Spisy, inv. č. 15b, kart. č. 11, *Liber Conventus FF. Minorum Capucinatorum in Civitate Neo Pragensi ad S. Josephum*). Dále z litoměřického kapucinského konventu je dochována pamětní kniha (SOA Litoměřice, Kapucín Litoměřice, Knihy, inv. č. 1, *Protocollum Conventus Litomericensis*, tom. I) a diárium (tamtéž, inv. č. 2, *Protocollum Conventus Litomericensis continuatio anno 1764*, tom. II). Pro srovnání lze uvést narativní prameny i z prostředí jiných řeholních řádů, např. analý strahovské premonstrátské kanonie (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově Praha, *Annaliium Strahoviensium*, tom. I–VI, sign. DJ III 2–7), kde je též velká pozornost věnována dějinám Prahy.

⁶ Tuto skutečnost potvrzuje mj. i článek: Josef POLIŠENSKÝ, *České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 115–137.

i absolventi předbělohorské jezuitské akademie u sv. Klimenta, jako českobudějovický učitel a radní Ambrož Augustin Mathes (†1662). Z doby pobělohorské lze uvést například Jana Norberta Zatočila z Löwenbrucku (1630–1691) či Františka Václava Felífe (1700–1757) v případě Prahy, Františka Xavera Maxmiliána Millauera (1784–1840) pak v případě Českých Budějovic.

Je škoda, že monografii chybí závěr, který by mohl ještě více zohlednit přínosy komparace narativních pramenů z vybraných lokalit a přehledně shrnout hlavní výsledky, k nimž autorky během rozsáhlého výzkumu dospěly. Dále je vzhledem k názvu práce poněkud překvapující, že se autorky nikde nezmiňují o konceptech historické a kolektivní paměti,⁷ ačkoli se zdá, jako by název knihy a některé její pasáže na tyto koncepty přímo odkazovaly (např. s. 188). Zasněženějším bude zřejmě, že je v názvu spíše myšleno užití slova paměť v dobovém kontextu (mj. jako titul určitého druhu záznamů pořizovaných „pro paměť“). Jedná se ale z dobového i dnešního pohledu o klíčový termín, k němuž bude nutné se opakovaně vracet. Knihu ovšem pokládáme celkově za velice zdařilý odborný počín, který blíže představuje fenomén městského dějepisectví. Jistě ji využijí nejen badatelé zabývající se dějinami Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic. Jak už bylo naznačeno – je to solidní stavební kámen pro další výzkum problematiky narativních pramenů z prostředí českých měst.

Marek Brčák – Marek Ďurčanský

doi: 10.14712/23365730.2023.12

⁷ Např. Peter BURKE, *Historie jako sociální paměť*, in: týž (ed.), *Variety kulturních dějin*, Praha 2006, s. 50–67; Pierre NORA, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst*, in: Alban Bensa (ed.), *Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998, s. 7–31; Jacques LE GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007; Maurice HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, Praha 2010.